

Коломійчук В'ячеслав Олегович
адвокат, Адвокатське бюро «Штокалов та Партнери»

ЕТАПИ РОЗВИТКУ РЕЙДЕРСТВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У публікації автором розглянуто розвиток явища рейдерства на території України та проаналізовано його етапи. Досліджено етимологічне походження поняття «рейдерство» та еволюція його значення від 16 століття до сучасності. Проаналізовано позиції наукової доктрини щодо хронологічних меж досліджуваного явища. Запропоновано авторську класифікацію етапів розвитку рейдерства.

Ключові слова: рейдерство, рейдер, протиправне захоплення підприємств, грінмейл, корпоративний шантаж, зиття та поглинання.

Kolomiichuk Viacheslav
attorney at law, «Shtokalow and Partners Law firm»

STAGES OF DEVELOPMENT OF RAIDING ON THE TERRITORY OF UKRAINE

In the publication the author considers the development of the phenomenon of raiding on the territory of Ukraine and analyzes its stages. The author explored etymological origin of the concept of «raiding» and the change of its meaning from the 16th century to the present, analyzed positions of scientific doctrine on the chronological boundaries of the phenomenon and offered own classification of stages of development of raiding.

Key words: raiding, raider, illegal seizure of enterprises, greenmail, corporate blackmail, upheaval and takeover.

Незважаючи на відсутність нормативного визначення поняття «рейдерство», зміст цього явища відомий кожній дорослій людині, особливо представникам бізнес-спільноти. Це пов'язано з тим, що «жертви» рейдерства зазнають незаконного втручання у право власності, позбавляються активів та змушені витрачати величезні ресурси на відновлення status quo. Тому наша держава продовжує вживати

дій для забезпечення реального захисту права власності як важливої передумови стабільності підприємницької діяльності.

У цьому контексті варто звернути увагу на Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, затверджену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №526-р, відповідно до якої необхідним є загальне покращення середовища для ведення бізнесу, особливо в частині правосуддя, захисту від незаконних дій правоохоронних органів, рейдерства, спрощення і здешевлення ведення бізнесу (зокрема його закриття) [1].

Варто зазначити, що за час існування явища рейдерства на території України воно зазнало змін у своїх формах та проявах, а тому з метою прогнозування його розвитку і надалі, вважаю за доцільне проаналізувати шлях становлення «сучасного» рейдерства та виокремити його етапи розвитку.

Аналіз пропоную розпочати із етимологічного походження поняття «рейдерство», яке виникло від «raid» – слова, що у 15 столітті у Великобританії означало військову експедицію, подорож. Рейдерами називались пірати, які перебували на королівській службі, та метою яких був не грабунок корабля, а його знищення з метою завдання збитків ворожій стороні. Проводячи паралель із сучасністю, підприємницька практика знає випадки, коли підприємство зазнавало рейдерської атаки, яка була спрямована не на отримання матеріальних благ, а на тривалу зупинку господарської діяльності або доведення до банкрутства.

У 19 столітті «raid» почало вживатись як синонім до раптової атаки, нападу, набігу [2].

Тільки у 20 столітті це поняття почало використовуватись у економічному контексті на території США, де рейдерами іменували осіб, що здійснювали захоплення підприємств або встановлення оперативного управління над ними. [3, с. 11]. Слід підкреслити, що аналіз витоків цього явища безумовно свідчить про його протиправність.

І тільки в 1990-х роках явище рейдерства «емігрувало» на територію країн колишнього СРСР і набуло свого розквіту після розпаду Союзу, що ознаменував перерозподіл власності та перехід до ринкової економіки.

Можна стверджувати, що рейдерство почало зазнавати уваги зі сторони вітчизняної доктрини та законодавця лише у першому десятиріччі 20-ого століття. Першим нормативно-правовим актом, у якому згадано поняття «рейдерство» стала Постанова Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 316 «Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік», у якій воно використано як синонім протиправному захопленню підприємств [4].

Б. М. Грек та Т. Б. Грек у 2010 році вказували, що історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди: перший охоплює час від початку 1990-х рр. до початку 2000-х, а другий – з початку 2000-х рр. триває й понині. Перший відбувався у той час як Україна стала незалежною державою, відбувався перехід економіки до ринкових відносин, визначались політичні центри, створювались злочинні угруповування. Другий – характеризувався, на думку науковців, напівзаконним загарбанням підприємств, більш легальними методами боротьби, активним протистоянням рейдерству з боку правоохоронних органів [5, с. 29].

М. А. Колесник у 2011 році виділяв такі етапи розвитку рейдерства, відзначаючи безперервність розвитку цього явища:

- 1) стадія створення передумов для виникнення інституту рейдерства (1991–1998 роки);
- 2) стадія зародження рейдерства в Україні (1999–2002 роки);
- 3) стадія масового поширення рейдерства (2003–2005 роки);
- 4) стадії пошуку та реалізації принципово нових форм рейдерських атак (починаючи з 2006–2007 років) [6, с. 83].

А. А. Дорошук та М. В. Трибуха у 2011 році розмежовували історію рейдерства на:

- 1) рекет (1989 – 1993) – примусове стягування з підприємця постійної плати за послуги з охорони (іноді дійсно надаваної);
- 2) приватизацію (з 1992 року) – переведення державної власності у власність директора підприємства;
- 3) банкрутство (з 1996 року) – доведення до банкрутства з подальшим викупом або виділення дочірніх та малих підприємств;
- 4) схему оскарження приватизації (з 2004 року) – зміна власника приватизованого підприємства;

5) власне рейдерство (з 2004 року) – зміна власника шляхом недружнього поглинання;

6) глобальну світову кризу (з 2008 року) – послаблення підприємств за рахунок девальвації національної валюти та вимивання оборотних коштів з подальшим їх виходом з ринку або поглинанням більш крупним ринковим оператором;

7) нову хвилю перерозподілу власності (з 2010 року) [7, с. 171].

Вказана класифікація є доволі суперечливою з огляду на відсутність чіткого розуміння концепції явища рейдерства у авторів та, як наслідок, включення до етапів розвитку цього явища хронологічних періодів, які пов'язані з формами протиправного позбавлення власності у цілому.

У Системному звіті Ради бізнес-омбудсмена «Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації», виданого у 2017 році, етапи розвитку рейдерства розподілено наступним чином:

1) 1991–1999 роки – час масової приватизації, яка відбувалася з системними порушеннями закону;

2) 2000–2004 роки – використання силових методів захоплення паралельно з підкупом суддів та підробленням документів;

3) 2005–2014 роки – рейдерство перетворилося на системний злочинний бізнес [8, с. 8].

Як бачимо, із плином часу наведені етапи почали неповно відображати історичний розвиток досліджуваного явища. А тому, на мою думку, варто додати сучасний етап, який умовно розпочався з 2014 року після набуття чинності прийнятих 10.10.2013 змін до Кримінального кодексу України, передбачених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців». Ключовими змінами стало доповнення Кримінального кодексу України «антирейдерськими» статтями:

1) 205-1 (Внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання документів, які містять завідомо неправдиві відомості, державному реєстратору);

2) 206-2 (Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації) [9].

З огляду на те, що після вказаних законодавчих змін у тій чи іншій мірі відповідальність за здійснення рейдерства стоїть на повісті денній, суб'єктам такої діяльності довелось кардинально змінити методи досягнення злочинного умислу, оскільки повторення силових сценаріїв знаходило передбачувано швидку реакцію у правоохоронних органах.

Таким чином, варто запропонувати розподіл формування явища рейдерства у нашій державі на три етапи:

1) з 1991 року по 2001 рік – пов'язаний із розпадом СРСР, переходом держави до ринкової економіки, високим рівнем злочинності та нестабільності державних інституцій, у тому числі правоохоронних (зародження рейдерства);

2) з 2001 року по 2014 рік – пов'язаний із процесами оскарження приватизації, зміною політичною кон'юнктури (розвиток рейдерства);

3) з 2014 по сьогодні – пов'язаний із розвитком технологічного процесу та винайденням нових форм рейдерства з метою уникнення кримінальної відповідальності (зміна форм рейдерства).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення 27.08.2021).

2. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/raid?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_43877 (дата звернення 27.08.2021).

3. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія / за наук. ред. О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова. Севеодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.

4. Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік: Постанова Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.08.2021).

5. Грек Б. М., Грек Т. Б. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. *Адвокат*. 2010. № 9. С. 29.
6. Колесник М. А. Рейдерство в Україні: Загальна характеристика та основні тенденції розвитку. *Право і безпека*. 2011. № 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_1/PB-1/PB-1_16.pdf (дата звернення 27.08.2021).
7. Дорошук А. А., Трибуха М. В. Система регулювання рейдерства в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2011. № 1. С. 171.
8. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена. Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації. 2017. 56 с. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/ii_2017_sytem_ua_digital.pdf (дата звернення 27.08.2021).
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.08.2021).

REFERENCES

1. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.07.2019 № 526-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/raid?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_43877 [in English].
3. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v umovakh reiderskykh zahroz. (2015). (Eds.) O. A. Burbelo, S. K. Ramazanova. Sievierodonetsk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian].
4. Pro skhvalennia Deklaratsii tsilei ta zavdan biudzhetu na 2008 rik: Postanova Kabinetu Ministriv vid 01.03.2007 № 316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Hrek, B.M., Hrek, T.B. (2010). Poniattia ta istorychni peredumovy rozvytku reiderstva v Ukraini. *Адвокат – Lawyer*, 9, 29 [in Ukrainian].
6. Koliesnyk, M.A. (2011). Reiderstvo v Ukraini: Zahalna kharakterystyka ta osnovni tendentsii rozvytku. *Право і безпека – Law and security*, 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_1/PB-1/PB-1_16.pdf [in Ukrainian].
7. Doroshuk, A.A., Trybukha, M.V. (2011). Systema rehuliuвання reiderstva v Ukraini. *Економіка: реалії часу – Economy: the realities of time*, 1, 171 [in Ukrainian].
8. Systemnyi zvit Rady biznes-ombudsmena. (2017). Borotba z reiderstvom: suchasnyi stan ta rekomendatsii. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/ii_2017_sytem_ua_digital.pdf [in Ukrainian].
9. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].